

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԻԼԼԵՐԻ (1)

Չորսուհիս կը հաստատուէ որ մարդը իւր բնութեամբ արարածոց մէջ առանձինն յատուկ դաս մը կազմէ, ուստի մինչեւ կենդանեաց բնութիւնը իջնալու համար անհուն անջրպետ մ'անցնելու է. վասն զի եթէ մարդը կենդանեաց կարգը դասենք, հարկ է որ գանուի ուրիշ արարած մի որ մարդէ ստորին՝ և կենդանիներէն կատարելագոյն լինի. որպէս զի կարենամք անգգայն աստիճանաւ մարդէն ՚ի կապիկն իջնալ, ինչպէս բնութեան միւս ամեն կերպ մարմնոց մէջ կը գտնուի: Բայց այս միջնորդը չը կոչ ամենեւին, այլ յանկարծ մտածող էակէ՝ նիւթա կան սրաբածի, բանական զօրութեանէ՝ մեքենական զօրութեան, կարգէ և նպատակէ՝ կոյր շորժման, խորհուրդէ՝ ճաշակին կ'անցնիմք:

Ահաւասիկ մեր բնութեան գերազանցութիւնը և այն անհուն անջրպետը զոր Արարչի բարութիւնը հաստատած է մարդոյ և անասնոց մէջ: Մարդը բանական է, և կենդանին անբան. և որովհետեւ այս դրական և բացասական յատկութեանց միջինը պարունակող արարած մը չկայ, ուրեմն մարդոյ բնութիւնը ըստ ամենայնի անջատեալ և տարբեր է կենդանեաց բնութենէն. և միմիայն արտաքուստ՝ նիւթականի նմանողութեամբ մարդը նոյս նման դատապարտելը, կամաւ աչք գոցելէ այն լուսոյ դէմ՝ Աստուածութեան այն անգին շնորհաց դէմ, որ կ'որոշէ զմեզ և կը զանազանէ կենդանիներէն:

Ներքին մարդը սոյսբան քննադատելէ և իւր աննիւթականութիւնն, անմահութիւնը և գերազանցութիւնը հաստատելէ զկնի, կարող եմք հետաքոտել արտաքին մարդը և սկսել նորա պատմութիւնն և նկարագրութիւնը:

(Շարունակելի:)

Յովհաննէս Քրիստափոր Ֆրեսկերիք Շիլլէր Վիւրդէմպէրի նահանգին մէջ Սուապի Մարպախ փոքրիկ քաղաքը ծնաւ 1759 Սեպտեմբեր 10 ին իւր հայրը Յովհաննէս Գասպար Շիլլէր, խիստ պատուաւոր մարդ մ'էր, պարզ ու երկիւղած բնաւորութիւն մ'ունէր, գործունէութիւն և եղական հանձար: Ի ծաղիկ հասակի բժշկութիւն ուսած էր և 1745 ին իւր վիրաբուժ Ստորին Նահանգաց մէջ Պաւլերացի զօրագնդի մը ընկերացաւ. բայց երբ պատեւրազմն հրատարակուեցաւ, փոխ պաշտօնակալութիւնը նախապատիւ համարեց: Էքսի խաղաղութենէն յետոյ իրենց զօրաբանակն արձակուելով 1757 ին ՚ի հայրենիա վերադարձաւ և անդ Լուի իշխանին զօրագնդին մէջ յաջորդաբար դրօշակրի և օգնական զօրապետի տիտղոսն ստացաւ: Այն ժամանակ ժանտամահ մը մեծ կոտորած ըրաւ Պաւերիոյ մէջ, ուր Շիլլէր պահնորդ էր, ՚ի չգոյէ բժշկաց իւր նախկին պաշտօնն յիշեց և իւր ընկերակցոց կարեւոր ծառայութիւններ մատուց: Նս անդ բժշկի և ողորմութեալ խի պաշտօն վարեց միանգամայն և իւր քաղցր ու բարեպաշտ բնաւորութիւնը զօրաց կարգապահութեան և հնազանդութեան մեծապէս նպաստեց:

Բանաստեղծի ծննդեան ժամանակ ճերուկն Շիլլէրի, որ ատեն զօրապետ էր, Վիւրդէմպէրիի դքսին Առանցնոյ դղեակը կը բնակէր, որ Շիլլէր

(1) Շիլլէրի կենսագրութեան աւելի պարզութիւն մը տալու համար արժան դատեցինք սէտք եղած տեղերը կարեւոր ծանօթութիւններ աւելցնել:

կորստէն մէկ մշտն հեռուորութիւն ունէր, և իբր քաջ բուսաբան պարտիզին հոգատարութիւնն ստանձնած էր:— Շիլլէրի մայրը հացագործի մը դուստրն էր, զայն իբր բարի և դերազանց կին մը կը ներկայացնեն. թէև գրականութեան նուազ կ'աշխատէր, այլ տնաբարութեան շատ և իւր ամուսինն ու զաւակները սեռն սիրով կը սիրէր:

Շիլլէր հաղիւ եօթը տարեկան էր երբ իւր ծնողքը Մարտիսէն մեկնելով՝ Վիւրթէմպերկի Լորի գիւղը գնացին, ուր երէք տարի մնացին: Շիլլէր անդ ստացաւ իւր առաջին դաստիարակութիւնը, իւր ուսումները պատկառելի Մոզէր երէցէն կ'ընդունէր. անտարակոյս այս եկեղեցականին դասերը՝ իւր որդեգրին համար տաճած գողարկի բարեկամութեան միացած՝ նորա մէջ այն եռանդուն և անկեղծ միտումն դարձուցին, որ իւր բովանդակ կենաց մէջ եկեղեցականութեան համար կը յայտնէր: Զեմք կարող լուծթեամբ անցնիլ մեր մեծ բանաստեղծին գիտնական կենսագրաց միոյն՝ նորա առաջին դաստիարակին նկատմամբ ըրած հետեւեալ դիտողութիւնը:

«Եթէ Շիլլէր Գրանուստը Մօրի Պապական հինգերորդ արարուածին մէջ կոչել տուած երէցին անունը՝ ի յիշատակ իւր մանկութեան նախկին առաջնորդին Մոզէր անուանած է, ոպէտք է ընդունիլ, որ այն ժամանակ ո'նորա մասին բացորոշ և սրտագրաւ յիշողութիւն մի չ'ունէր: Այս երէցին արտասանել տուած ճառերը աւանդներն այն զորաւոր և պարզ տպաւորութեանց հետքերն չ'են ցուցնէր, որ դրեթէ յանգէտս մանկութեան վրայ ազդելով հասունացեալ հասակի մէջ խանգաղատանօք և ուժգընութեամբ կարտափայլին»:

Ըստ մեզ այս դիտողութիւնն իրաւացի չ'է, Շիլլէրի ընդ անուամբ Մոզէրի իւր գործոյն մէջ մուծած երէցը խիստ գեղեցիկ կը թուի մեզ: Իւր լեզուն աղնիւ ու ազդու է և եթէ արդարև Շիլլէր այս յատկութիւնները նկարագրելով՝ իւր նախկին դաստիարակը կուզէ յայտ առնել, անուրանալի է թէ նորա մասին խիստ փափուկ յիշողութիւն մի պահպանած էր: Այս մասին անտարակոյս մեզ կը ձայնակցին Ապալաներն ընթերցող բոլոր ուշիմ անձինք:

Լորի մէջ երէք տարի անցնելէն յետոյ Շիլլէրի ծնողքը Լուիզպուրկ հաստատուեցան, ուր Ֆրետերիկ իւր իննամեայ հասակին մէջ Եան (Jahn) դասատունին գիշերօթիկ վարժարանին մէջ իւր ուսումներն շարունակեց: Եան Շիլլէրի յարեցաւ և նորա վրայ ամեն ինամբ տարաւ. սակայն դեռ բարձր հանճար մի չ'էր յայտնէր նա, այլ միայն անխոնջ աշխատասիրութիւն մի և լատինական լեզուի ուսման սաստիկ սէր կը ցուցնէր: Իւր աշակերտակցաց միոյն վկայութեան նայելով՝ կայտառեւ կը կրթոտ բնաւորութիւն մ'ունէր, մերթ ստահակ, բայց ոչ երբէք չար: Մեծ բանաստեղծին մանկութիւնը նուկատողութեան արժանի բանով մը նշանաւոր չ'եղաւ, այլ միայն այս ժամանակին տեղի ունեցած նուազ վեպական դէպքով մը: Այս դէպքը միայն այնու պատմուելու արժանի է, որ բաւական կենդանի յիշատակութիւն մը թողած է, այնպէս որ տոն Քարլսի հեղինակը իւր խորին ճերութեան մէջ կը հաճէր զայն յաճախակի պատմել: Օր մը Շիլլէր քրիստոնէականի մէջ լաւ պատասխանեց, որ ինչպէս նմա, նոյնպէս եւ նորա տարեկից բաղմամբիւ տղայոց կ'ուսուցանէր աւանաւ և ամենախիստ երկրորդական դասատու մի: Սորա ակնկալութեան

հակառակ Շիլլեր քաջալու հանդիսա-
ցառ եւ փոխանակ պատժոյ երկու
քրայոյէր (1) պարգեւ ընդունեց : Իւր
ընկերակիցներէն մին եւս մի և նոյն յա-
ջողութիւնն ունեցաւ և հետեւաբար
մի և նոյն պարգեւը : Անմիջապէս այս
երկու պոսակեաները իրենց գանձը մի
ացուցին և սկսան խորհրդակցիլ թէ
ինչ բանի պէտք է գործածել զայն :
Որչափ առաջարկութիւններ և մեր-
ժումներ եղան, վերջապէս Շիլլեր յաղ-
թանակեց . նա կը ցանկար Հարդէնցէ-
քի դղեակն երթալ կաթ ըմպել : Եր-
կու մանուկներն յուղի անկան , բայց
երբ դղեակն հասան , մերժեցին նոցա
իրենց չնչին գումարով ճոխ խնձոյք մի
տալ : Այսու մերժմամբ արհամարհ
ուած երկու իմաստասիրաց միակ պա-
տասխանն եղաւ արհամարհական ախ-
նարկ մի և իրենց քայլերն աւելի յա-
ռաջ վարեցին : Մերձակայ գիւղի մը
մէջ աւելի բաղդաւոր եղան , ուր ամե-
նայն սիրով ընդունեցին զիրենք և ընտիր
ճաշ մը տուին , առանց իրենց վայե-
լած համադրամներերուն փոխարէն տը-
րիտուր մ' ընդունելու : Ուստի դո՛հ
ու զուարթ վերադարձան և փոքրիկ
բլրակ մը հասնելով ուրիշ դղեակն ու
գիւղը կ'երեւէր , դեռատին Շիլլեր
բանաստեղծական աւիւնով մը վառե-
ցաւ և թերեւս յիշելով՝ զՓիլէմոն և
զՊոսի (2) , հանդիսաւոր նշովքներ կար-

գաց հիւրամերժ դղեկին եւ 'ի նմա
բնակող շահագէտ անձանց վերայ ,
իսկ ընդհակառակը երկիւղած օրհնու-
թիւններ տուեց այն խոնարհ հիւղին
վերայ , որ ազնիւ և վեհանձն հագիներ
կը պարփակէր :

Շիլլեր այս գէպքէն փոքր ինչ յետոյ
Թատերական ներկայացման մը հաղի-
ստան եղաւ : Այս ներկայացումն իւր
վերայ այնպիսի մոգական աղդեցու-
թիւն մ' ըրաւ , որ նոյն ժամանակէն
սկսեալ Թատրոնը նորա գլխաւոր ըգ-
բաղումներէն մին եղաւ , սակայն չորս
տարիէն յետոյ , իւր չորեքտասանամ-
եայ հասակին մէջ , իւր առաջին բա-
նաստեղծական երկը գրի առաւ , որ
իւր մայրական գորովոյն և սիրոյն կը
պարտի : Շիլլեր դրոշմ սկսի ընդու-
նէր և իւր բարի մայրը զայն այս սուրբ
տրարողութեան պատրաստած էր : Նա
այնչափ աւելի կը զգար նորա կարեւո-
րութիւնը , որչափ իւր մայրը կը յայտ-
նէր թէ իւր ամենասիրելի կոչումէն
հրաժարելու ժամանակն հասած էր :
Մինչև այն ժամանակ միշտ կը յուսար
իւր կեանքն ու տաղանդն Եկեղեցւոյ
նուիրել՝ կրօնի և բարոյականութեան
մեծ ճշմարտութիւններն ուսուցանե-
լով : Բայց Վիւրթեմպերկի դուքսը , որ
այս ժամանակիս մէջ գաղութեան եւ
գիտութեան պաշտպանի տիտղոսով
կը պանծար , նոր զինուորական վար-
ժարան մը կառուցանել տուած էր ,
որոյ կը ցանկար մեծ փառ մը տալ , ա-
մենահմուտ վարժապետներն իւր շուր-
ջն ժողոված էր : Այս վարժապետոց
մէջ Նան առաջինն աւելի կը դրաւէր ,
Յուսալից աշակերտաց մասին խորհ-
րակցելով՝ Նան զՇիլլեր նշանակեց ,
որոյ հայրը իշխանի խնամ մօտ բարե-
կամն էր արդէն : Երբ Շիլլերի յայտ-
նեցին այն շնորհքը թէ դուքսն որու
չա՞ծ է զինքն զինուորական վարժարանն

(1) Քրայոյէրը Ֆիորենի 607 մասն է և գրեթէ
0 ք. 04 կ'արժէ :

(2) Փիլէմոն՝ խիստ չքաւոր փայտահար մ'
էր , և Պոսի՝ նորա կինը , որքա վեհանձնութեամբ
հիւրընկալեցին զԱրամադգ եւ զՀերմես , որք 'ի
գէմն մարդոյ փոխգիտոյ այցելելով տմարդութեամբ
մերժուեցան այն աւանի բոլոր բնակներէն , ուր
էր Փիլէմոնի խուղը : Արամադգ խուղն 'ի հոյակապ
տաճար փոխարկեց , որոյ ծերունի փայտահարը և
իւր կինը պաշտօնեայ կարգուեցան և 'ի խորին
ծերութեան խնդրելով յաստուածոց , փոխեցան ,
առ դուրս տաճարին , Փիլէմոն 'ի կաղնի և Պոսի՝ 'ի
թմբի :

ընդունիլ, յուսարեկ եղաւ. աղաչեց իւր հայրը խնդրել նորին բարձրութենէն, որպէս զի իրեն թողտուութիւն ըլլայ իւր կոչման հետեւիլ եւ աստուածաբանութեան ուսումներն սկսիլ: Բայց նորա հայրը դժբէն այդ շափ թողտուութիւն ստացաւ միայն, որ իւր անձը իրաւաբանական ուսման նուիրէ:

Հետեւեալ բռնութիւն բանեցուցին անտիական պատանւայն վերայ, նորա եռանդուն երեւակայութիւնը չոր ու ցամաք ուսման ընդ ներքեւ ճնշելով: Սակայն նորա հոգւոյն խորը ծածկուած նուիրական հուրը երկիւղով շիջանելու բնութիւնը չ'ունէր. ընդհակառակը նոր ճաբակ մի գտաւ անդ: Շիլլէր այս վարժարանին մէջ ընդունած ընդարձակ, զօրաւոր եւ բաղմնադիմի դաստիարակութենէն օգտեցաւ: Հիներէն Հոմերոսն ու Վիրգիլիոսը և նորերէն Քլոբարդը (1), Ուլց և Լէսսէնկ (2), նա մանաւանդ Լուտերի Աստուածաշունչի, այսինքն նորա գերմաներէն լեզուաւ դասական գործոյն ընթերցանութիւնը, նորա հանձարի զարգացման, զօրեղացէս օգնեցին: Շիլլէր Մէխաթի հեղինակին նման, որ իւր բոլոր կենաց մէջ միմիայն Հոմերոս

եւ Աստուածաշունչ կարդացած էր, գիւցաղնական բանաստեղծութեան մը գաղափարը յղացաւ. որոյ գիւցաղն էր Մովսէս. սակայն այս ստորին գործ մ'եղաւ, որոյ քանի մը հատակոտորները միայն Սուապի գործարանն ի լոյս ընծայեց:

Սակաւ ժամանակէն նոյնպէս ողբերգութեան համար փորձ մը ըրաւ, բայց նորա մէջ եւս շատ բաղդաւոր չ'եղաւ: Նասոյի ուսանողը նորա առաջին երկասիրութիւնն եղաւ, որոյ եւ ոչ մի նշխարն պահեց. ապա Կոմ Կրեպիտին, որոյ քանի մի տետարանները միայն պահելով Աստուածացի մէջ ներմուծեց: Գրեթէ այս միջոցիս (1775) Շիլլէր անգամ մի ևս իւր կոչումն փոխեց: Վիրգէմյերի գութը Լուիզպուրկի ճեմարանը (agademie) Շտուգկարտ փոխադրած էր եւ նորա մէջ բժշկական դպրոց մի հաստատած: Բժշկութեան ճաշակ ունեցող աշակերտաց թողտուութիւն եղաւ, որ բժշկական ուսման նուիրեն իրենց անձը. Շիլլէր այս թողտուութենէն անմիջապէս օգուտ քաղեց, ոչ թէ բժշկութեան համար իրաւաբանութենէն աւելի ճաշակ մը կը զգար, այլ իւր բոցավառ երեւակայութեան ճարակ մը պէտք էր, զոր ամեն ուրեք կ'որոնէր առանց ուրեք գտնելու յուսոյ:

Շարունակ երկու տարի բժշկական նութեան նուիրեց իւր անձը այն անխոնջ եռանդեամբ, զոր ամեն ուրեք իւր հետ կը տանէր: Պլուտարքոսի ընթերցումը և Շրոյքերի ընդհանուր պատմութիւնը, նա մանաւանդ Ֆերկսոնի բարոյական իմաստասիրութեան վերայ կարմիր (1) ըրած դիտողութիւնները՝ նա

(1) Ֆրեյտերիք Քլոբարդ, Գերմանացի բանաստեղծ, ծնաւ 1724ին Սաքսի Գետլիմպուրկին մէջ և մեռաւ 1805ին, իւր ամենանշանաւոր գործն է Մեխաթը, որ քսան երգով բանաստեղծութիւն մ'է և բազմիցս Ֆրանսէիսին թարգմանուած:

(2) Լէսսէնկ (Եփրեմ), Գերմանացի բանաստեղծ և քննադատ, որ Գերմանիոյ գրականութեան թռիչ տալու համար ամենէն աւելի աշխատողն էր մին է: Ծնաւ ի Գամալց, վերին — Լիւզաքսի փոքրիկ քաղաքը, 1799 Յունիսը 22ին, և մեռաւ 1781ին, իւր Նիթաւ-ալիան և Բանտիւղ ծովեան օսկման գերազանց քննական գործ մ'է. իւր Միլնադը Պրոնիշի և Եփրեմ Գալտիի ողբերգութիւնները և իւր Իմաստան Նալմիի թարգմանութիւնը նշանաւոր են. վերջացէս Գալտիարիոսի Բարդիային օետի գիրքը Լէսսէնկն աւելի իմաստասիրաց կարգը կը դասէ:

(1) Կարմիր (Քրիստիան), Ժողովրդական և ըմբռանական իմաստասէր, գերազանց բարոյագէտ, օգտակար և դասական գրագէտ, ծնաւ ի Քրէշլա 1742ին և մեռաւ 1796ին:

րա մասնաւոր ճաշակ մը ներշնչեցին մարդաբանութեան եւ հոգեբանութեան համար, որ նախորդի մի ճիւղն է: Շիլլէր երկու երեք տարուան միջոցին իմաստասիրութիւնն հոգեբանութեան վերնագրով Գերմաներէն ճառ մը յորինեց, զոր յետ ժամանակաց Լատիններէնի չըլլից, բայց ամենեւին տպագրութեան չը յանձնեց: Միմիայն 1780ին տպագրել տուաւ իւր ճարտչ իմացական և ֆիլիզիական բնութեանց մէջ եղած ներդաշնակութեան վրայ գրած մէկ ճառը (ueber den zusammenhang der thierischen natur des menschen mit seiner geistigen): Այս ճառին մէջ իւր հոգեբանական գիտողութեանց յենլով քանի մը անցքեր մտածած էր, զոր յառաջ կը բերէր իբր անկկիական ողբերգութենէ մը քաղած (The Robbers), որք յետ ժամանակաց Աւաղայի մէջ տեսնուեցան:

Շիլլէր 1780 ին ճեմարանէն ելաւ եւ Օթէի զորագնդին առողջութեան սրտոնեայ (regiments medikus) աշուանեցաւ: Բայց այս գործունէութեան հունը չէր կարող ընդ երկար այս եռանդնալից և զօրեղ հոգւոյն, այս բարձրաթիւջ երեւակայութեան բաւել, որ անհուն իմացականութեան մը խմորումն ապարդիւն կ'առնէր միայն:—Շիլլէր թախծութեամբ այն կապերուն գէմ կը մաքառեր, որոնք զինքը այնպիսի ուսմանց և ասպարիզի մը կը կաշկանդէին, որոյ համար տհաճութիւն կը գար միայն: Անհանգիստ, տառապեալ, տեւական անստուգութեան մը ճարակ, առանց որոշ նպատակի մը բժշկութենէ յաստուածաբանութիւն, յաստուածաբանութենէ յիրաւաբանութիւն կը ձգտէր: Այն վաղանցուկ ժամերն միայն, յորում իւր գաղտնի տպաւորումները քնարերգական բանաստեղծութեան կը հաղորդէր,

իւր մեղամաղձիկ հոգւոյն խորը խունինչ սրտասան կը հեղուին, զինքն տուջորող նուիրական հուրն միշտ վառ պահելով ի նմա:

Շիլլէրի այս ժամանակուան քնարերգական երկասիրութեանց շատ քիչ հետքերը մնացած են: Ժամանակակից գերմանական օրաթերթից մէջ բնութեան վայելչութեան վրայ քանի մի տաղտալութիւններ հրատարակեց և նախորդ չըջանի բանաստեղծութեանց մէջ դասակարգուած կը գտնուին Հրոթիւր Զիլարի, Էմիլ և Յնրի Բեռլի, որք նշանաւոր տաղանդ մը չ'են արտայայտեր, այլ դեռաւ բանաստեղծին քաղցր մեղամաղձութիւնը և ներքին վշտակութիւնը:

Բայց այս անգործութիւնը չէր կարող յարատեւել:—Շիլլէր իւր առտութիւնը թատրոնի վրայ դարձուց և իւր առաջին, իւր Աւաղայի հռչակաւոր թատրերգութիւնը յօրինեց, որ անմիջապէս նորա բովանդակ ապագան պիտի որոշէր: Այս ժամանակիս, ինչպէս նաեւ մեր օրերը, գերմանական թատրոնի մէջ գործող մը ներկայացուցմն աւելի պատուաբեր էր, քան թէ շահաբեր: Հեղինակները և նչ մի վարձուց իրաւունք չ'ունէին. բոց աստի տպեալ և հետեւարար ծանօթ գործերն միայն ներկայացման պատուոյն կ'արժանանային: Ուստի Շիլլէր մտածեց իւր թատրերգութիւնը նախապէս տպագրել և տպագրիչ մը չը գտնելով՝ պարտաւորեցաւ իւր ծախիւքն տըպագրել տալ (1781): Անմիջապէս Տալպերկի Պարոնը, որ Բալադէն կայսրն տիբի պաշտօնեայն էր եւ Գերմանիոյ ամենահռչակաւոր Մանհէյմի թատրոնին տեսուչը, փափաքեցաւ զայն ներկայացնել քանի մը փոփոխութիւններ առաջարկելով, զորս Շիլլէր ինքնին կարեւոր դատեց: Հետեւաբար Աւաղի

ներքառաջինն խաղողուեցան 1782 Յուն վարին, երկրորդ ներկայացումն տեղի ունեցաւ մի և նոյն տարւոյն Մայիս ամսուն մէջ:— Մինչեւ այն ժամանակ բնաւ տեսնուած չէր Գերմանիոյ մէջ այսպիսի նորանշան տեսարանական յաջողութեան մ' օրինակն: Աւիւնն անսահման էր, սոյն գործոյն գիւցաղինն՝ Շարլ տը Մօրի նման, Գերմանիոյ բազմաթիւ քաղաքացի ուսանողները կամեցան աւազակներ լինիլ ընկերութեան կազմակերպութիւնը բարելաւելու համար: Այս աւիւնը լաւ գնահատելու և Շիլլերի այս առաջին թատերագութեան մասին Գրանտացի եւ Գերմանացի մի քանի քննադատից անարդարութիւնը մասնաւոր առնելու համար անհրաժեշտ է Ասալից ներկայացուածէն յառաջ Գերմանիոյ թատերագրութեան վրայ ակնարկ մի ձգել:

(Շարլ-Աւիւն):

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

(Շարլ-Աւիւն, տես թիւ 9):

Օրմանեան Պետութիւնն, որ ժամանակէ մ' ի վեր այսքան աղիտից և վատանքներու պատահելով մեծագումար ծախսեր ըրած էր, իսկ Յունաց խռովութեան երկարին, և ի վերջոյ Ռուսաց պատերազմին բացուիլն, ծախուց դռներն յայնժամ կրկնապատիկ բաշին, այսքան զօրաց բազմութիւնը կառավարել, և ժամանակին ըստ արժանւոյն նոցա հարկ եղած պարէն, պաշար և այլ կարեւոր պէտքերը հոգալ եւ պատրաստել, մեծամեծ գումարներու կարօտութիւն ունէր, և յայտնի է թէ մինչև ցոյսօր միայն կայսերական հան-

քերէն գոյացած զուտ արծաթը, այսքան պատերազմի և այլ կարեւոր ծախուց չպիտի բաւէր: այս ընդհանուր նեղութիւնը և տագնապը բառնալու և դիւրին միջոց մը գտնելու համար, ամենայն մեծամեծք մեծի դէնպիտին (շէյխ-Իւլ-Իսլամ) դուռը ի ժողով գումարեցան, և անդ միաբան հաւանութեամբ որոշեցին խառն բաղադրութեամբ հինգնոց, հարիւրնոց և այլն, ձիկապիշ անունով ձերմակ դրամ, եւ ըստ առաջնոյն դարձեալ ոսկի հատուցել, ընդարձակ միջոցին դարձեալ զայն օրինաւոր կայսերական դրամի փոխարկելու պայմանաւ: Մեծ Եպարքոս Իզզէթ Մէհմէտ փաշայէն բեռնաւ 19 ին կայսերական կնիքն առին և զինքն արքայեցին ի Թէփրիսի և նորա աստիճանին բարձրացաւ Բեշիտ Մէհմէտ փաշայ ի վարձ իւր հաւատարիմ և հանձարեղ ծառայութեան:

Վալաքիայի կողմէն Ռուսաց զօրքը յարձակեցան, և Նիկոյսոյի առջեւ Նոր բերդին վերայ պատերազմը սատիկ կերպով սկսաւ: սակայն ըստ նախասահմանութեան բարձրելոյն, նոյն բերդին եւս Ռուսք տիրեցին, իսկ այն կողմը գտնուած Իսլամ զօրքը, և Ֆրիւրան-Լեան աստիճան պատուեալ Իսկուհիս փաշան նոք գերի վարեցան, և արդ անմիջապէս մաքրաքաղաքը տարածեցաւ:

Ինչպէս յառաջագոյն, նոյնպէս և այժմ կայսերական հրամանաւ որոշեցաւ, ամենայն նախարարք և պաշտօնեայք Դրան առ հասարակ, ի բաց թողուլ իրենց պաշտօնական և հասարակ հագուստները, զորս իսկզբանէ անտի սովորութիւն ունէին զգնուել, և փոխանակ նոցա, գիտնականաց դասն փակեղ և վերարկու, իսկ նախարարք, պաշտօնեայք դրան և ամենայն հասա-